

УДК 339.942+ 339.944.2
JEL classification: F61

Скоробогатова Н. Є.
канд. економ. наук, доцент
ORCID ID: 0000-0002-2741-7629

Грищенко Є. С.
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ВПЛИВ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА УПРАВЛІНСЬКУ ПОЛІТИКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

**ВЛИЯНИЕ ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ НА УПРАВЛЕНЧЕСКУЮ
ПОЛИТИКУ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ**

**THE INFLUENCE OF INTEGRATION PROCESSES ON MANAGEMENT POLICIES
FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF ENTERPRISES**

Досліджено теоретичні підходи до визначення сутності міжнародної економічної інтеграції та передумов її виникнення. Ідентифіковано рівні та види впливу інтеграційних процесів на господарське життя. Визначено перспективи та можливості, що відкриваються перед підприємствами внаслідок інтеграційних процесів: доступ до нових ринків збуту, застосування заходів нетарифного регулювання, доступ вітчизняних підприємств до державних закупівель у країнах-учасницях інтеграційного об'єднання, спрощення процесу руху капіталу тощо. Структуровано потенційні можливості та ризики, які постають на рівні національної економіки, на галузевому рівні та рівні підприємства в результаті міжнародної економічної інтеграції. З врахуванням останніх визначено напрями удосконалення управлінської політики підприємств та шляхи їх реалізації. Розроблено модель багатокритеріального оцінювання впливу інтеграційних процесів на фінансовий результат підприємства. За допомогою запропонованої моделі оцінено прогностичні значення результатів аналізованого підприємства.

Ключові слова: управлінська політика, міжнародна економічна інтеграція, результати діяльності, ризик, зовнішньоекономічна діяльність, багатокритеріальна оцінка.

Исследованы теоретические подходы к определению сущности международной экономической интеграции и предпосылкам ее возникновения. Идентифицированы уровни и виды влияния интеграционных процессов на хозяйственную жизнь государства. Определены перспективы и возможности, открывающиеся перед предприятиями вследствие интеграционных процессов: доступ к новым рынкам сбыта, применения мер нетарифного регулирования, доступ предприятий к государственным закупкам в странах-участницах интеграционного объединения, упрощение процесса движения капитала и др. Структурированы потенциальные возможности и риски, которые возникают на уровне национальной экономики, на отраслевом уровне и уровне предприятия в результате международной экономической интеграции. С учетом последних определены направления совершенствования управленческой политики предприятий и пути их реализации. Разработана модель многокритериального оценивания влияния интеграционных процессов на результаты деятельности предприятия. С помощью предложенной модели оценены прогностические значения результатов рассматриваемого предприятия.

Ключевые слова: управленческая политика, международная экономическая интеграция, результаты деятельности, риски, внешнеэкономическая деятельность, многокритериальная оценка.

Theoretical approaches to defining the essence of international economic integration and the conditions of its occurrence. Identified levels and impacts of integration processes in economic life. The prospects and opportunities offered to enterprises as a result of the integration process, access to new markets, the use of non-tariff measures, domestic enterprises access to public procurement in the participating countries of the integration associations, facilitate the movement of capital and so on. Structured and potential risks that arise at the level of the national economy at the sectoral level and company level as a result of international economic integration. Taking into account recent trends identified improving business management policies and ways to implement them. The model of multi assess the impact of integration processes on the financial performance of the company. With the proposed model predicted values estimated results of the analyzed company.

Keywords: management policy, international economic integration, performance, risks, foreign economic activity, multi-criteria evaluation.

Вступ. В умовах трансформацій загальносвітової економіки та перебудови існуючих міждержавних відносин особливої важливості набуває ефективно формування та реалізація управлінської політики підприємств з метою максимально ефективного використання наявного потенціалу та регулярним розширенням масштабу власної діяльності. Вплив інтеграційного курсу країни базування підприємства є чи не одним з найважливішим факторів впливу на визначення його стратегічної діяльності та вибір релевантних інструментів адаптації підприємства до новосформованих ринкових умов. Зважаючи на важливість формування ефективної управлінської політики підприємства в умовах інтеграційних процесів з метою нарощування виробництва та розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств, обрана тема дослідження є вкрай актуальною.

Окремі питання формування управлінської політики знаходять відображення у працях О. Гребінчук [1], К. Друрі [3], Р. Каплан [4]; особливості формування управлінської політики підприємства з урахуванням впливу інтеграційних процесів у світовій економіці досліджували такі вчені, як

В. Дергачова [2], В. Левківський [5], О. Липин [6], О. Мирошніченко [7], І. Овчар [10] та ін. Проте спостерігається відсутність достатнього опрацювання питання комплексного оцінювання впливу інтеграційних процесів у світовій економіці на діяльність підприємства та розробку його управлінської політики.

Постановка завдання. Метою роботи є обґрунтування теоретичних та розробка методичних засад і практичних пропозицій, спрямованих на вдосконалення механізму формування управлінської політики ЗЕД на підприємствах в умовах міжнародної економічної інтеграції. Для досягнення поставленої мети було визначено такі завдання:

– дослідити сутність та рівні понять «міжнародна економічна інтеграція» та визначити основні форми впливу міжнародної економічної інтеграції на управління ЗЕД на макро-, мезо-, мікрорівнях;

– виокремити проблеми та недоліки, характерні для формування управлінської політики на вітчизняних підприємствах, зокрема на прикладі ТОВ «Черкаський завод автохімії»;

– запропонувати основні напрями удосконалення управлінської політики вітчизняних підприємств в умовах інтеграційних процесів у світовій економіці та розробити модель оцінювання впливу міжнародної економічної інтеграції на фінансовий результат;

Методологія. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять наукові праці, методичні розробки провідних вітчизняних і зарубіжних учених та нормативно-правова база в області інвестування. Вирішення наукових завдань здійснювалось з використанням наступних методів дослідження: методи теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу (для дослідження структурних елементів управлінської політики); групування, статистичні, математичні, графічного аналізу (для аналізу сучасного стану управління ЗЕД вітчизняних підприємств та оцінювання впливу інтеграційних процесів на управління ЗЕД в Україні); методи порівняння, аналізу та синтезу (для аналізу зарубіжного досвіду формування управлінської політики підприємств); системний і комплексний підходи, методи математичного моделювання (для розробки шляхів удосконалення управлінської політики ЗЕД на підприємствах України в умовах інтеграційних процесів).

Результати дослідження. Розвиток світових продуктивних сил на сучасному етапі все більш набуває характеру цілісності та безперервності їх національних елементів. Це обумовлює перевагу доцентрових сил у розвитку світового господарства та зростання відкритості національних економік, виступає каталізатором інтернаціоналізації господарського життя. Розвиток світової економіки на сучасному етапі характеризується такими основними тенденціями: посилення інтеграційних процесів з одного боку, а з іншого – мають місце і локальні дезінтеграційні процеси в окремих регіонах (на території колишнього СРСР, Балкани тощо). Об'єктивними передумовами міжнародної економічної інтеграції виступають такі чинники, як близькість рівнів економічного розвитку та ступеня ринкової зрілості країн, що інтегруються; географічна близькість; наявність усталених економічних зв'язків; чинники економічної кон'юнктури країн-учасниць і регіону цілком (посилення інтеграційних процесів, як правило, припадає на роки стійкого економічного зростання, а у періоди економічних спадів посилюються дезінтеграційні процеси) [8, с.158].

До основних цілей економічної інтеграції традиційно відносять наступні: економія на масштабах; створення сприятливого зовнішньополітичного середовища; підвищення ефективності зовнішньоторговельної політики; сприяння структурній перебудові економіки; підтримка новостворених галузей

національної економіки.

Вплив економічної інтеграції проявляється на усіх основних рівнях господарського життя: на рівні економіки країни, галузевому рівні та рівні діяльності підприємств (рис. 1). Наслідки від економічної інтеграції на рівні економіки країни умовно поділяють на два види: статичні та динамічні ефекти.

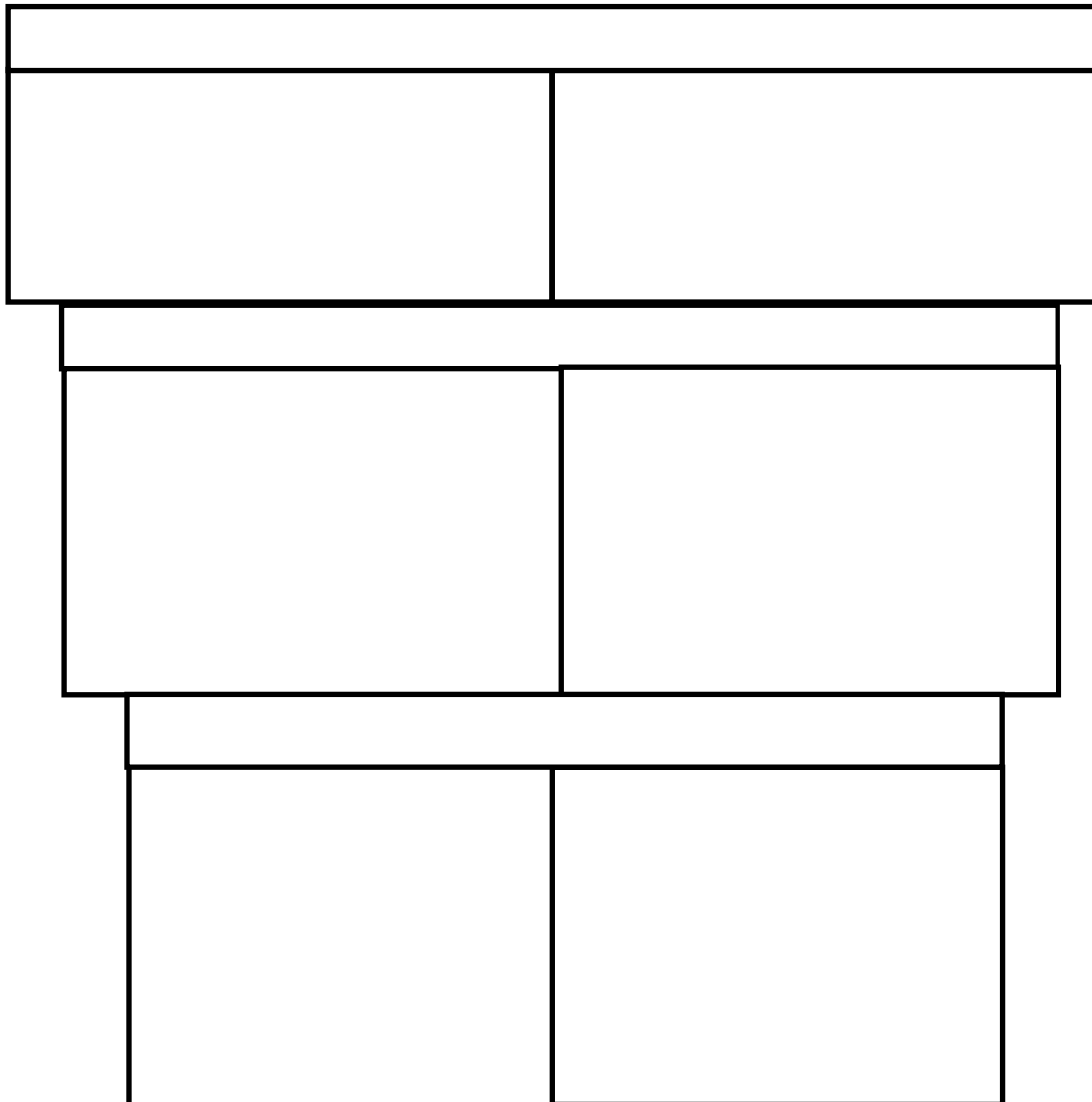

Рис.1. Тривінева схема впливу міжнародної економічної інтеграції на діяльність суб'єктів господарювання (розроблено на основі [7])

Наслідки впливу економічної інтеграції для підприємств у науковій літературі є менш конкретизованими та згадуються найчастіше у контексті впливу інтеграційних процесів на економіку країни в цілому. Однак, беззаперечно можна визначити коло перспектив та можливостей, які відкриваються перед підприємствами, зокрема:

1. Доступ до нових ринків збуту, який досягається за рахунок подолання тарифних бар'єрів входу на іноземні ринки і, як наслідок, збільшення обсягів реалізації продукції (головним чином за рахунок зростання експорту). Вплив лібералізації тарифного регулювання на зовнішньоекономічну діяльність підприємств яскраво прослідковується на прикладі підписання угоди про створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. Понад 90% ставок ввізного мита на різні групи товарів знизилися до нуля, що дозволяє підприємствам експортувати свою продукцію до країн ЄС за конкурентоспроможними цінами. За попередніми оцінками українські експортери зможуть заощадити близько 487 млн євро щороку.

2. Водночас інтеграційні процеси передбачають застосування заходів нетарифного регулювання, оскільки вихід на нові ринки вимагає від експортованих товарів, робіт, послуг відповідності певному рівню якості, стандартам, вимогам тощо. З одного боку, такі вимоги можуть бути закріплені на законодавчому рівні, а з іншого – відповідний рівень якості продукції є запорукою успішної конкурентної боротьби за прихильність іноземного споживача. Нетарифні бар'єри вимагають від підприємств додаткових інвестицій на модернізацію, однак підвищення рівня якості продукції і оновлення технологій підвищить конкурентоспроможність продукції, допоможе виробникові завоювати лояльність споживачів, а також дасть змогу вийти на нові ринки країн, які не є учасниками інтеграції.

3. У ході інтеграційних процесів підприємствам надається доступ до державних закупівель у країнах-учасниках інтеграційного об'єднання, що є досить значним додатковим ринком збуту. Наприклад, ринок державних закупівель ЄС становить 0,5 трлн євро на рік. Окрім додаткових можливостей зростання експортного потенціалу, державні закупівлі можуть підвищити ступінь довіри та лояльності іноземних споживачів до продукції українських підприємств [7].

4. Спрощення руху капіталу. Як інструмент міжнародної інтеграції вільний рух капіталів доповнює зовнішню торгівлю, посилюючи тенденції глобалізації та міжнародного співробітництва.

Широкий спектр перспектив, які відкриваються перед підприємствами важливо використати з користю для подальшого розвитку діяльності суб'єктів господарювання. Особлива відповідальність припадає на управлінський персонал підприємства, який повинен розробити відповідні стратегії та принципи управлінської політики підприємства, враховуючи особливості впливу інтеграційних процесів у економіці. Оцінювання впливів інтеграційних процесів на діяльність підприємства проводиться на усіх рівнях господарського комплексу на основі об'єктивної статистичної інформації. За підсумками аналізу робляться висновки про наявність (посилення) або відсутності (ослаблення) процесів економічної інтеграції. При цьому даний аналіз безпосередньо не дає інформацію про причини процесів, що відбуваються, а також не відповідає на питання про позитивний або

негативний ефект цих процесів на економіку та її розвиток. Зазначені висновки повинні проводитися з урахуванням цілей і завдань, які ставляться перед інтеграційним об'єднанням.

Аналіз основних показників діяльності підприємств України та особливостей реалізації їх управлінської політики показав, що основними проблемами, з якими стикаються українські підприємства є наступні: неготовність підприємства до настання ризиків різних видів; нехтування можливостями розвитку; недостатня увага до неекономічних чинників, які впливають на діяльність підприємства тощо (рис.2).

Рис. 2. Основні напрями удосконалення управлінської політики підприємства в умовах інтеграційних процесів

Метод математичного моделювання є одним із методів здійснення управлінського обліку на підприємстві, оскільки на основі цього методу можна визначити ступінь впливу факторних ознак діяльності підприємства на результуючий показник, а також на основі цього впливу спрогнозувати зміну результуючого показника в майбутніх періодах. Для побудови статистичної моделі результуючим показником обрано фінансовий результат діяльності ТОВ «Черкаський завод автохімії», оскільки цей показник є відображенням загальної ефективності діяльності підприємства, а на його формування впливає велика кількість факторів (різні види доходів та витрат); позитивний фінансовий результат – прибуток – є одним з основних джерел формування фінансових ресурсів підприємства та формування фондів грошових коштів. У

випадку ТОВ «Черкаський завод автохімії» фінансовий результат діяльності підприємства за останні 10 років демонструє позитивну динаміку, тобто діяльність підприємства є прибутковою. В результаті проведених досліджень отримано наступну модель визначення фінансового результату підприємства залежно від реалізації його управлінської політики зовнішньоекономічної діяльності:

$$Y = -1948,23 + 0,03 * X_1 + 0,166 * X_2 + 316,47 * X_3,$$

де Y – обсяг прибутку у тис. грн; X_1 – обсяг експорту товарів у тис. грн; X_2 – обсяги сплаченого мита у тис. грн; X_3 – курс долара США відносно гривні.

Характеристика моделі: коефіцієнт множинної регресії $R=0,8$, що вказує на тісний зв'язок між обсягами отриманого чистого прибутку та обсягами експорту, сплаченого мита, коливаннями валютного курсу; коефіцієнт детермінації $r^2=0,79$, що означає, що 79% зміни обсягів чистого прибутку зумовлено змінами експорту, обсягів сплаченого мита та коливаннями валютного курсу, і лише 21% – зумовлений дією інших факторів. Стандартна похибка прогнозу становить 1227,85 тис.грн., для кожного з коефіцієнтів моделі: $a_0 - 861,83$, $X_1 - 0,033$, $X_2 - 0,11$, $X_3 - 133,46$. Оскільки параметри моделі демонструють суттєвий вплив обраних факторів на результуючий показник, можна спрогнозувати обсяги отриманого прибутку ТОВ «Черкаський завод автохімії» на найближчі 3 роки.

Оскільки параметри моделі демонструють суттєвий вплив обраних факторів на результуючий показник, можна спрогнозувати обсяги отриманого прибутку ТОВ «Черкаський завод автохімії» на найближчі 3 роки. Для цього необхідно зробити наступні припущення:

Припущення 1. У зв'язку зі вступом в силу Угоди про Зону вільної торгівлі України з ЄС, ставки мита ЄС стосовно України знижуються, або зовсім скасовуються практично за усіма групами товарів.

Припущення 2. Лібералізація торгівлі між Україною та ЄС стане стимулом для нарощування експортного потенціалу, що може реалізуватися шляхом збільшення обсягів поставок до країн-партнерів, а також за рахунок відкриття нових ринків країн Австрії, Чехії та Угорщини, на яких компанія ще не представила свою продукцію. Очікується щорічне зростання експорту на 10% (відповідно до стратегії підприємства та цілей на найближчі три роки).

Перспективним напрямом розвитку експортного потенціалу може стати вихід на ринки таких країн, як Чехія, Австрія, Угорщина, на яких продукція компанії ще не представлена.

Припущення 3. Курс гривні відносно долара США залишиться відносно стабільним. За таких припущень, згідно з розрахованими даними, спостерігається позитивна тенденція розвитку підприємства, оскільки обсяги отриманого прибутку продовжуватимуть зростати у найближчі 3 роки,

досягнувши у 2018 році відмітки у 8,6 млн грн. Динаміку зміни обсягів отриманого прибутку можна спостерігати на рис.3.

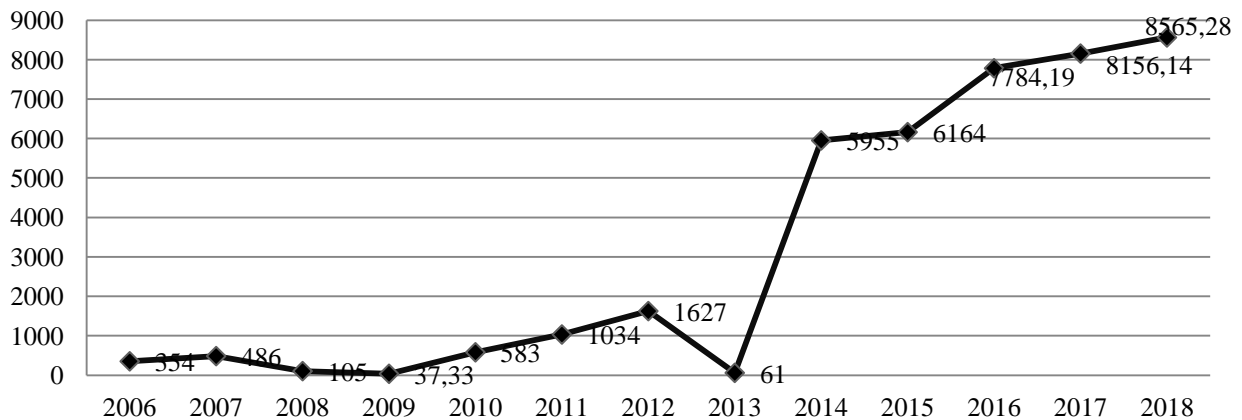

Рис. 3. Прогноз динаміки обсягів прибутку підприємства ТОВ «Черкаський завод автохімії»

Висновки. В результаті проведеного дослідження встановлено, що міжнародна економічна інтеграція здійснює вплив на усіх основних рівнях господарського життя: на рівні економіки країни, галузевому рівні та рівні діяльності підприємств. Проте на даний час відсутній методичний інструментарій, який би дозволяв повною мірою врахувати наслідки інтеграційних процесів на результати діяльності підприємств та розробити ефективну управлінську політику.

На основі аналізу сучасних тенденцій розвитку зовнішньо-економічної діяльності в Україні, вивченні досвіду формування управлінської політики підприємств та порівняння його із принципами формування управлінської політики на вітчизняних підприємствах, запропоновано основні напрями удосконалення процесу здійснення управлінської політики на підприємствах, зокрема: оптимізація процесу планування з метою підвищення рівня адаптації підприємств до ринкових умов; удосконалення системи управлінського обліку на підприємстві як головного ресурсу, який забезпечує інформацією управлінський персонал у процесі прийняття рішень; врахування неекономічних факторів діяльності підприємства з метою здійснення комплексного підходу до управління підприємством та підвищення конкурентоспроможності продукції; аналіз ефективності проведення інноваційної діяльності з метою ефективного вкладання коштів у наукові розробки для підвищення конкурентоспроможності продукції.

Науковою новизною є розроблена багатофакторна модель оцінювання впливу інтеграційних процесів на фінансові результати підприємства як одного із методів ведення стратегічного управлінського обліку на підприємстві, яка комплексно враховує вплив зміни обсягів експорту, сплаченого мита та коливання курсів валют. У подальшому запропонована

модель може використовуватися на підприємстві для розрахунку планових значень основних показників ЗЕД підприємства з урахуванням їх впливу на фінансовий результат підприємства.

Водночас подальшого дослідження потребує розробка методологічної бази щодо формування стратегії зовнішньоекономічної діяльності підприємств з врахуванням інтеграційних процесів та врахуванні специфіки їх впливу на певну галузь виробництва.

Література:

1. Гребінчук О. М. Стратегічне, тактичне та оперативне управління машинобудівних підприємств [Електронний ресурс] / О. М. Гребінчук. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=349>.
2. Дергачова В. В. Формування конкурентних переваг підприємств в умовах різновекторної інтеграційної спрямованості / В. В. Дергачова, Т. В. Трихліб // Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". - 2013. - № 10. - С. 81-86. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukpi_2013_10_15.
3. Друри К. Управленческий и производственный учет: учебник / пер.с англ. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. - 320 с.
4. Каплан Р. С. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию / Пер. с англ. / Р. С. Каплан, Д. П. Нортон. – Москва: ЗАО "Олимп-Бизнес", 2003. – 304 с.
5. Левківський В. М. Теоретичні засади формування та розвитку міжнародної економічної інтеграції [Електронний ресурс] / В. М. Левківський, В. Г. Антоненко // Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. Серія 1 : Економіка. - 2012. - Вип. 2. - С. 120-124. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NvChdieu_2012_2_20.
6. Липин А. С. Оценка интеграционных процессов в Едином экономическом пространстве на примере торговли товарами [Електронний ресурс] / А. С. Липин, О. В. Полякова. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/integr_i_makroec/dep_makroec_pol/investigations/Documents/lipin_polyakova1.pdf.
7. Мирошніченко О. Базовий посібник з інтернаціоналізації бізнесу і виходу на ринки Європейського Союзу [Електронний ресурс] / Олег Мирошніченко. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://blog.vlasnasprava.info/wp-content/uploads/Інтернаціоналізація%20бізнесу%20.pdf>.
8. Міжнародна економіка [текст] : навч. посіб. / За ред. Г. Е. Гронтковської / Г. Е. Гронтковська, О. І. Ряба, А. М. Венцурик, О. І. Красновська. - К. : «Центр учбової літератури», 2014. - 384 с.
9. Міжнародна економіка. Підручник / За ред. А. О. Задой, В. М. Тарасевича -К.: Центр учбової літератури, 2012. - 416 с.
10. Овчар І. В. Україна і Росія – інтеграційна політика та міждержавна співпраця / І. В. Овчар // Держава і право. – 2010. – Випуск № 49. – с. 731-737.